

Το Δουκικό Ανάκτορο στο Ιστορικό Κέντρο Ηρακλείου.

Ελένη Ι. Κανετάκη

Αφιερώνεται στη μνήμη του Σάνια Κιρπότην, δασκάλου, συνεργάτη, φίλου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

Το Δουκικό Ανάκτορο (Palazzo Ducale) κτίστηκε στα χρόνια της Ενετοκρατίας στο ιστορικό κέντρο του Ηρακλείου. Κατελάμβανε το χώρο που σήμερα εντοπίζεται στο οικοδομικό τετράγωνο 33, βορειοδυτικά από την βενετσιάνικη κρήνη του Μογosiνί («Λιοντάρια»), στο νότιο άκρο του πάρκου Θεοτοκοπούλου και σε άμεση γειτνίαση με τη Λότζια, τη Βικελαία Βιβλιοθήκη και τη Βασιλική Αγ. Μάρκου. Τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία που υπάρχουν προκύπτουν κυρίως μέσα από τη μελέτη χαρτών και απεικονίσεων της πόλης του Ηρακλείου (π.χ. Chr. Buondelmonti, Γ. και Μ. Κλόντζας), σύμφωνα με τους οποίους το Δουκικό Ανάκτορο ήταν διώροφο και διέθετε ισόγειες στοές. Από το βενετσιάνικο αυτό μέγαρο εντοπίζονται ελάχιστα ίχνη, καθώς το κτίριο είχε ήδη υποστεί μεγάλες φθορές στις αρχές του 19^{ου} αι., ενώ οι προσθήκες κατά την Οθωμανική κυριαρχία αλλοίωσαν το αρχικό περίγραμμά του. Το 1954 η Διεύθυνση Αρχαιοτήτων του τότε υπουργείου Παιδείας ενέκρινε την κατεδάφιση του κτιρίου, τη ρυμοτόμηση και μετατροπή του χώρου σε πλατεία, όμως το συγκεκριμένο μνημείο διασώθηκε. Το 2007 ολοκληρώθηκε πανελλήνιος αρχιτεκτονικός διαγωνισμός, με θέμα την ανάπλαση του οικοδομικού τετραγώνου, με παράλληλη μέριμνα για την ανάδειξη των αρχιτεκτονικών ιχνών του βενετσιάνικου κτίσματος, καθώς και τον εξωραϊσμό των εξωτερικών όψεων των κτιρίων που το απαρτίζουν. Η εισήγηση παρουσιάζει τη βραβευθείσα με Α' βραβείο αρχιτεκτονική πρόταση¹.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ΔΟΥΚΙΚΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ, ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Η περίοδος της Βενετοκρατίας για την Κρήτη ξεκινά στα 1204, έτος της άλωσης της Κωνσταντινούπολης, που σημαίνει και την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από τους Σταυροφόρους. Το Ηράκλειο, ή αλλιώς «Μεγάλο Κάστρο», όπως αποκαλείτο κατά τη Β' Βυζαντινή περίοδο (960 μ.Χ.-1204) και ολόκληρο το νησί πέρασε στα χέρια των Βενετών. Ύστερα από μία σύντομη κατάληψη του νησιού από τους Γενουάτες, η Κρήτη θα επανακαταληφθεί από τους Βενετούς στα 1211, κυριαρχία που θα διαρκέσει μέχρι το 1669. Η Κρήτη αποτέλεσε διοικητικά μια ενιαία περιφέρεια, το «Βασίλειο της Κρήτης» (*Regno di Candia*) με πρωτεύουσα το Κάστρο, που μετονομάστηκε σε *Candia* και έγινε η έδρα του εκάστοτε Δούκα και όλων των αρχών. Η πόλη ήκμασε ως κέντρο της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής και μετεξελίχθηκε σε ένα από τα πιο σπουδαία αστικά κέντρα της ανατολικής Μεσογείου.

Η επέκταση της βενετσιάνικης πόλης συνεχίστηκε έξω από τα όρια της παλιάς οχύρωσης, περιλαμβάνοντας και τα προάστια. Τα νέα τείχη του Μεγάλου Κάστρου-τεράστια οχυρωματικά έργα-(η ανοικοδόμηση των οποίων άρχισε το 1462 και τελείωσε γύρω στα 1570), μετέβαλαν το μεσαιωνικό Χάνδακα σε ένα από τα ισχυρότερα φρούρια της εποχής, που οι Οθωμανοί κυριεύσαν αργότερα ύστερα από εικοσιπέντε χρόνια πολιορκίας (1669). Τα τείχη της ενετικής *Candia* αποτελούν την αρτιότερη εφαρμογή του προμαχωνικού συστήματος σε ολόκληρη την Ελλάδα. Σε όλη την μακρότατη διάρκεια της Ενετοκρατίας και ιδιαίτερα τον 16ο και τις αρχές του 17ου αι. έγινε από την διοίκηση μια μεγάλη προσπάθεια «εξωραϊσμού» της πόλης, με επιβλητικά κτίρια, δρόμους μεγάλου πλάτους, διακοσμημένες κρήνες, δένδροφυτεμένες και πλακοστρωμένες πλατείες, ναούς, αρχοντικά, ανάγλυφους πυλώνες, παλάτια και πύλες με γλυπτές διακοσμήσεις και επιβλητικές όψεις.

¹Σύμπραξη μελετητικών γραφείων: Αρχιτεκτονικά, ΦΙΛΩΝ Α. Πανταζής - Π. Κυριοπούλου & Συνεργάτες Ο.Ε. και Ι. Κανετάκης & Συνεργάτες, Στατικά: Χρ. Κιρπότην και ΣΙΑ Σύμβουλοι Μηχανικών Ε.Ε., Η/Μ Μηχ.: Δ. Νεονάκης, Τοπογραφικά: Ι. Πετράκης.

Στα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια που κτίστηκαν εκείνη την εποχή στο Ηράκλειο συγκαταλέγονται ο μητροπολιτικός ναός των Βενετών, ο Άγιος Μάρκος με το καμπαναριό του, η Loggia (η Λέσχη των Ευγενών), βενετσιάνικες και ορθόδοξες εκκλησίες, μνημεία που ακόμα και σήμερα διασώζονται στην παλιά πόλη και έχουν ενταχθεί στη σύγχρονη πραγματικότητα. Ωστόσο υπάρχουν στοιχεία για πλήθος άλλων κτιρίων, που είτε άλλαξαν χρήση τους επόμενους αιώνες, είτε κατεδαφίστηκαν με στόχο την ανέγερση νέων, ενώ τα εναπομείναντα ερείπια αυτών εγκαταλείφθηκαν στη φθορά του χρόνου, με αποτέλεσμα ο σημερινός επισκέπτης να δυσκολεύεται να τα αναγνωρίσει. Ανάμεσα σε αυτά είναι και το Δουκικό ανάκτορο (Palazzo Ducale) στο ιστορικό κέντρο του Ηρακλείου, ερείπια του οποίου διατηρούνται ενσωματωμένα στις προσθήκες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα (εικ. 1).

Εικ. 1: Το ιστορικό κέντρο του Ηρακλείου εντός των Ενετικών τειχών.

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται στην ιστορική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το γραφείο αρχιτεκτονικών μελετών Ι. Κανετάκη για την τεκμηρίωση της μελέτης *Ανάπλασης του Οικ. Τετραγώνου 33*, πρόταση η οποία κατέλαβε την 1^η θέση στον Πανελλήνιο Αρχιτεκτονικό Διαγωνισμό που προκήρυξε ο Δήμος Ηρακλείου (2006-2007), με στόχο την ανάπλαση της ευρύτερης περιοχής και τμηματικής αποκατάστασης/ανάδειξης των ερειπίων του εναπομείναντος Ανακτόρου. Εντάσσεται στην 4^η θεματική ενότητα του Συνεδρίου, με τίτλο «Κριτήρια, μεθοδολογίες, βελτιστοποίηση τεκμηρίωση, προστασίας, διαχείρισης και διατήρησης, επεμβάσεις σε υφιστάμενες Δομικές κατασκευές, ...» και περιλαμβάνει στοιχεία σχετικά με την καταγραφή, διαχείριση και μεθοδολογία επέμβασης σε υφιστάμενα ιστορικά κέντρα.

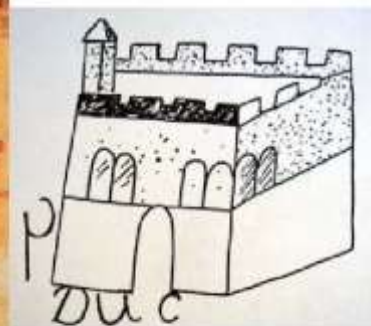
2. ΤΟ ΔΟΥΚΙΚΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.

2.1. Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΔΟΥΚΙΚΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ.

Το Δουκικό Ανάκτορο (Palazzo Ducale) ήταν η κατοικία και η έδρα παράλληλα του Μεγάλου Δούκα, του ανώτατου Διοικητή της Κρήτης. Βρισκόταν στο ιστορικό κέντρο του Ηρακλείου καταλαμβάνοντας το χώρο που σήμερα εντοπίζεται στο οικοδομικό τετράγωνο 33, βορειοδυτικά από την βενετσιάνικη κρήνη του Morosini (1628), γνωστή και ως «Λιοντάρια»,

το νότιο άκρο του πάρκου Θεοτοκοπούλου και σε άμεση γειτνίαση με τη Λότζια (1628), τη Βικελαία Βιβλιοθήκη και τη Βασιλική Αγ. Μάρκου (13^{ος} αι.).

Σύμφωνα με στοιχεία που προκύπτουν κυρίως μέσα από τη μελέτη χαρτών και απεικονίσεων της πόλης του Ηρακλείου, η παλαιότερη απεικόνιση του Ανακτόρου βρίσκεται στην άποψη της πόλης από τον Chr. Buondelmonti (1429). Ανάλογα στοιχεία προσφέρουν αργότερα οι περιγραφές του ζωγράφου φορητών εικόνων και μικρογραφιών Γεωργίου Κλόντζα (Zorzi Cloza dito Cristianopullo, γεν. δεκαετία 1530-1608), εκπροσώπου της Κρητικής Σχολής Ζωγραφικής, και του γιου του επίσης ζωγράφου Μανέα Κλόντζα (1595-1644). Κατά το χάρτη του Buondelmonti (εικ. 2), η κύρια ενετική οδός (Ruga Maistra) ξεκινούσε από το λιμάνι και διέσχιζε την πόλη (η σημερινή οδός Μαρτύρων 25^{ης} Αυγούστου, που πρόσφατα πεζοδρομήθηκε). Κατά μήκος της οδού αυτής εγκαταστάθηκε η υπαλληλική ιεραρχία των Ενετών, τα δε κτίρια διαμορφώθηκαν μετά από εντολή του Δούκα με ομοιόμορφες, πολυτελείς προσόψεις. Η Ruga Maistra έφτανε στην κεντρική πλατεία (πλατεία των Δημητριακών-Piazza delle Biade), όπου βρισκόταν η Βασιλική του Αγ. Μάρκου, κοντά στην Πύλη Voltone.

Εικ. 2α: Ο χάρτης του Ηρακλείου από τον Buondelmonti, σε κύκλο η θέση του βενετσιάνικου παλατιού και εικ. 2β σκίτσο του Δουκικού Ανακτόρου κατά τον Buondelmonti.

Από την περίοδο της Αραβοκρατίας η πλατεία αναφέρεται ως το κέντρο της πρωτεύουσας του Αραβικού Εμιράτου. Η κατοικία του Εμίρη ήταν πιθανότατα εκεί όπου κτίστηκε έπειτα το ανάκτορο του Βυζαντινού Δούκα και το παλάτι των Βενετών Δουκών. Στην πλατεία αυτή μπροστά από το παλάτι των εμίρηδων ήταν το σκλαβοπάζαρο, το μεγαλύτερο της Μεσογείου, όπως αναφέρεται στις πηγές της εποχής.

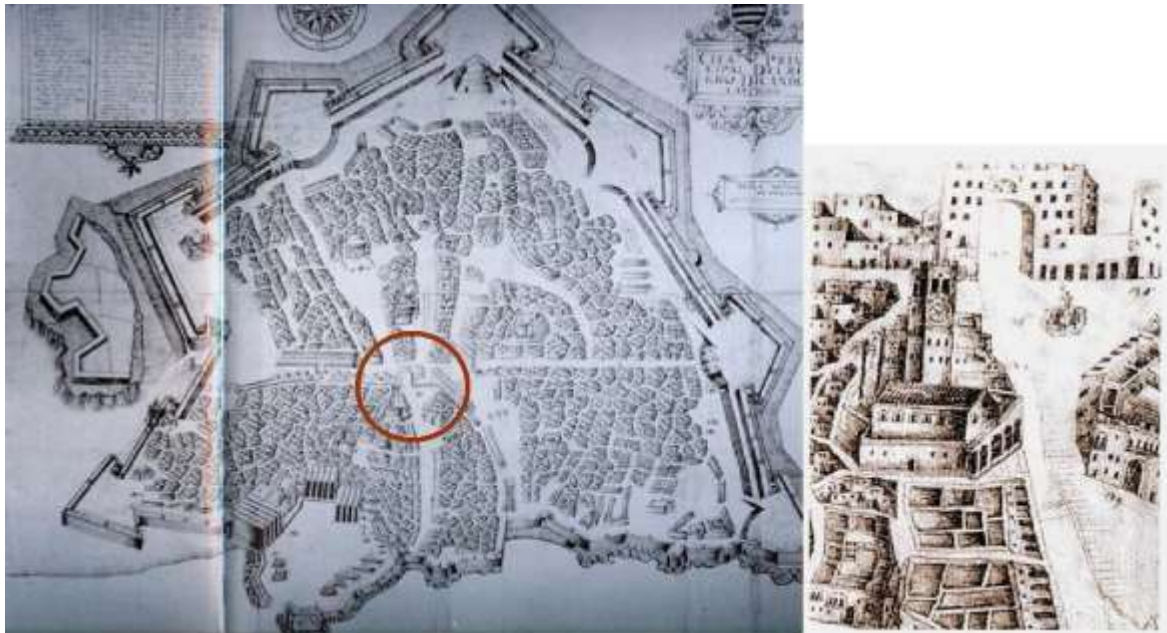
Οι Ενετοί, διαμορφώνοντας την πλατεία, θέλησαν να δημιουργήσουν μια μικρογραφία της πλατείας του Αγ. Μάρκου της Βενετίας. Στη ΒΔ πλευρά της υπήρχε το Δουκικό Παλάτι που καταλάμβανε ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο μέχρι την Piazza dei Signori (πλατεία Καλλεργών). Στη ΒΑ πλευρά κτίστηκε το 1239, ο Αγ. Μάρκος των Βενετών, ο Καθεδρικός τους ναός. Στη νότια πλευρά είχε διαμορφωθεί το κτίριο του Voltone στα μέσα του 16^{ου} αι., πάνω από την κύρια Πύλη του παλαιού φρουρίου (Portone, Porta Civitatis, Porta Maistra) και στη συνέχεια αυτού προς τα δυτικά, το συγκρότημα των Δημοσίων σιταποθηκών (Fondaco), που έδωσε το όνομά του στην πλατεία. Στη θέση της Βυζαντινής Πύλης έκτισαν οι Ενετοί την επιβλητική Πόρτα, την Portone, πιο γνωστή ως VOLTONE. Ήταν η κατάληξη της Ruga Maistra όταν ακόμα η πόλη περιοριζόταν μέσα στα παλιά Αραβοβυζαντινά τείχη, και αργότερα, όταν επεκτάθηκε έξω από αυτά, η Πύλη που οδηγούσε στα προάστια (βούργους). Στη μέση της πλατείας μπροστά από το Δουκικό ανάκτορο κατασκευάστηκε η Κρήνη Morosini που εγκαινιάστηκε με επισημότητα το 1628, μετά την κατασκευή του μεγάλου υδραγωγείου από τον Προβλεπτή Francesco Morosini. Η πλατεία παρέμεινε χωρίς φύτευση μέχρι το α' τέταρτο του 17^{ου} αι., όπως φαίνεται σε μικρογραφία του Γεώργιου Κλόντζα.

Το Δουκικό Ανάκτορο τοποθετείτο στη ΒΔ πλευρά της πλατείας, ήταν διώροφο και διέθετε ισόγειες στοές². Η κύρια όψη του ανακτόρου ήταν πιθανότατα εκείνη που αντίκρυζε τη Βασιλική Αγ. Μάρκου. Η παλαιότερη απεικόνισή του από τον Buonadellmondi το 1429, αρκετά αφαιρετική, δίνει κάποια στοιχεία που το χαρακτηρίζουν ως ένα λιτό γοτθικό οικοδόμημα όπως και τα ανάλογα σύγχρονα ανάκτορα της Ιταλίας. Στο σχέδιο αυτό διακρίνεται μία θύρα με βόρειο προσανατολισμό η οποία, με την παραδοχή ότι η κεντρική είσοδος ήταν στην ανατολική πλευρά του κτιρίου, ήταν παράπλευρη είσοδος. Διακρίνονται ακόμα δίλοβα παράθυρα, οδοντωτή επίστεψη και πυργίσκος στη βορειοανατολική γωνία του κτιρίου.

Εικ. 3α: Το δυτικό τμήμα της πλατείας Αγ. Μάρκου, όπου απεικονίζεται το Δουκικό Ανάκτορο, σύμφωνα με τον Γ. Κλόντζα και εικ. 3β, 3γ. όψεις του Δουκικού Ανακτόρου.

Οι κατά 160 και πλέον χρόνια μεταγενέστερες απεικονίσεις του από τον Γεώργιο Κλόντζα που περιέχονται στον Μαρκιανό κώδικα (εικ. 3), δείχνουν το κτίριο με περισσότερες λεπτομέρειες³, πολλές από τις οποίες μάλλον προστέθηκαν στο διάστημα των χρόνων. Στα σχέδια αυτά απεικονίζεται μεγάλο οικοδόμημα που ταυτίζεται και αυτό όπως και το προηγούμενο του Buonadellmondi με τη θέση όπου τοποθετείται και στο χάρτη του Werdmüller, του ελβετού στρατηγού του Πυροβολικού των ευρωπαϊκών δυνάμεων που είχαν λάβει μέρος στην υπεράσπιση του Χάνδακα (1668).

Εικ. 4α: Η πόλη και το φρούριο του Χάνδακα, σχέδιο του Μ. Κλόντζα, και
Εικ. 4β: λεπτομέρεια του χάρτη με τη Βασιλική Αγ. Μάρκου και το Δουκικό Ανάκτορο.

² Αλεξίου, 1960.

³ Στεριώτου, 1996.

Ο προσανατολισμός του είναι ανατολικός, παράλληλος περίπου με την πρόσοψη του Αγίου Μάρκου. Το ανάκτορο ήταν διώροφο με μεγάλη βεράντα και μια σειρά από θολωτούς ισόγειους χώρους από τους οποίους σήμερα στεγάζουν διάφορα μικρά καταστήματα. Η απέναντι από τη Βασιλική του Αγ. Μάρκου πλευρά είναι πιθανότατα η κύρια όψη του ανακτόρου με μεγάλο τοξοειδή πυλώνα, τρίλοβο κεντρικό άνοιγμα με εξώστη (ηλιακό) και πλάγια, μεγάλα, επίσης τοξοειδή παράθυρα. Η πρόσοψη επιστέφεται με οδοντώσεις ενώ στη ΒΑ γωνία του υπάρχει πυργίσκος, μάλλον σκοπιά. Δυο άλλα ανάλογα πυργοειδή κατασκευάσματα είναι μάλλον καπνοδόχοι. Διακρίνεται η προς την κυρίως πλατεία πλευρά με σειρά από 8 θύρες. Πρόκειται για τους θολωτούς χώρους από τους οποίους σώζονται σήμερα ορατοί τέσσερις. Μπροστά από αυτούς υπήρχε μάλλον ξύλινο υπόστεγο και πάνω από αυτό κιγκλίδωμα. Στη μέση του οικοδομήματος διακρίνεται κεραμοσκεπής χώρος που ασφαλώς ήταν η *sala major* ή *aula auditoria* (αίθουσα ακροάσεων του ανακτόρου όπου διεξάγονταν και οι δίκες). Το μεγάλο τρίλοβο παράθυρο της πρόσοψης αντιστοιχεί πιθανότατα στην αίθουσα αυτή. Πάνω από τις οδοντικές απολήξεις της πρόσοψης φαίνεται να υπήρχε ημικυκλικό τύμπανο με στρογγυλό παράθυρο και πιθανολογείται ότι η στέγη ήταν θολωτή. Πιθανόν η στέγη αυτή να είναι η περιγραφόμενη σε κείμενο του Gerola στα 1384⁴ ως «*tectum gaibe sale palacii*». Το κείμενο αυτό αναφέρεται στην ανάγκη επισκευών του ανακτόρου λέγοντας ότι η Gaiba κινδυνεύει να καταρρεύσει καταστρέφοντας και την κάτω από αυτήν ευρισκόμενη ξύλινη οριζόντια οροφή. Το σχέδιο του 1429 δεν παρουσιάζει όλες αυτές τις λεπτομέρειες προφανώς γιατί αποδόθηκε μια απλοποιημένη και συμβατική δήλωση του ανακτόρου σαν να είχε ενιαία στέγη σε όλες τις πλευρές και όχι μόνο στην πρόσοψη. Στο σχέδιο του Κλόντζα φαίνεται να προβάλλεται ένα κτίριο σε σχήμα Γ με επίπεδη στέγη πάνω από το Δουκικό ανάκτορο. Το κτίριο αυτό δεν φαίνεται να ανήκει οργανικά στο ανάκτορο. Πιθανόν πρόκειται για το παλάτι του Αρχιστρατήγου των Ενετών που βρισκόταν στη θέση του σημερινού πάρκου του Θεοτοκόπουλου. Η κατασκευή της Μακέτας του Χάνδακα σε κλίμακα 1:500, που σήμερα εκτίθεται στην αίθουσα "Ανδρέα Καλοκαιρινού" του Ιστορικού Μουσείου Ηρακλείου 5, (μακέτα της πόλης διαστάσεων 4 x 4 μ.) των μέσων του 17^{ου} αιώνα, εποχή της μεγάλης ακμής της πόλης κατά την Ενετοκρατία, βασίστηκε στον τοπογραφικό χάρτη του Werdmüller (εικ. 5).

Εικ. 5α: Ο χάρτης του Werdmüller και **εικ. 5β** λεπτομέρεια της μακέτας Ηρακλείου.

⁴ Gerola, 1834, v. III,10.

⁵ <http://www.historical-museum.gr/gr/collections/view/omoiwma-chandaka>

Επειδή όμως οι ιδιωτικές κατοικίες είχαν καταστραφεί από τους τεράστιους σεισμούς που είχαν γίνει στην πόλη, το μοντέλο σχεδίασης επιβεβαιώθηκε από έναν χάρτη που είχε δημιουργήσει ο ζωγράφος Μανέας Κλώντζας στο 1^ο μισό του 17^{ου} αι. Βλέποντας τα Δουκικά ανάκτορα που σώζονται μέχρι σήμερα σε πόλεις των βενετικών κτήσεων μπορούμε ίσως να ανασυνθέσουμε τη μορφή του Δουκικού ανακτόρου του Χάνδακα. Οι ομοιότητες ειδικά του ανακτόρου στην Piacenza (Palazzo Comunale), του ανακτόρου στην Perugia (Palazzo dei Priori) και του ανακτόρου στο Urbino με τις απεικονίσεις που έχουμε στη διάθεσή μας για το ανάκτορο της πόλης μας είναι αξιοσημείωτες (εικ. 6), καθώς και σε αυτά διακρίνονται οι οδοντωτές απολήξεις, ο πυργίσκος, οι ισόγειες στοές και τα τρίλοβα ανοίγματα.

Εικ. 6: Τα γοθτικά ανάκτορα της Piacenza, Perugia και το Δουκικό Ανάκτορο στο Ηράκλειο.

2.2. Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΟΥΚΙΚΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ.

Μετά την άλωση του Χάνδακα από τους Οθωμανούς το ανάκτορο περιήλθε στη δικαιοδοσία του Τούρκου αξιωματούχου στον Δεφτερδάρ Αχμέτ Πασά σύμφωνα με τον Νικ. Σταυρινίδη. (Σύμφωνα με τον Στ. Ξανθουδίδη, το Δουκικό ανάκτορο περιήλθε στην κατοχή του Τσιμπουκτζή Μπαϊράμ Εφένδη και ονομάστηκε «Αγά Καπουσί - Ağa Karısı»). Από τα έγγραφα του Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου μαθαίνουμε ότι στέγαζε το σώμα των Γενιτσάρων. Σε οθωμανική καταγραφή του 1670 γίνεται περιγραφή του: ο επάνω όροφος διέθετε δύο αίθουσες, εννέα δωμάτια, μαγειρείο, τρία άνδρα. Ο κάτω όροφος είχε 22 δωμάτια, στάβλο, αποθήκη, μια φυλακή, τρεις δεξαμενές. Ακόμα, προς τη μεγάλη κλίμακα είχε 19 δωμάτια, δύο κρήνες, μια λέσχη, τέσσερις αυλές, τρία φρέατα και 16 μαγαζιά. Το 1763 κατά την Οθωμανική κυριαρχία ο Αχμέτ Κιαμήλ Πασάς έκτισε 16 μαγαζάκια (παράγκες) μπροστά από το Δουκικό Ανάκτορο, που έγιναν βακουφικά και περιορίστηκε ο χώρος της πλατείας. (Το Δουκικό Ανάκτορο βρισκόταν περίπου σε απόσταση 2 μ. από την οικοδομική γραμμή της νότιας και ΝΑ πλευράς του).

Στις αρχές του 19^{ου} αι., το Βενετσιάνικο Δουκικό Ανάκτορο έχει ήδη ερειπωθεί, πιθανότατα ύστερα και από το σεισμό της 5^{ης} Δεκεμβρίου 1810 που γκρέμισε τα 2/3 της πόλης, ενώ η οριστική καταστροφή του φαίνεται να επήλθε με το σεισμό του 1856. Μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, τα μουσουλμανικά κτίσματα πουλήθηκαν ως ανταλλάξιμα σε ιδιώτες από την Εθνική Τράπεζα. Το 1954 η Διεύθυνση Αρχαιοτήτων του υπουργείου Παιδείας ενέκρινε την κατεδάφιση, ρυμοτόμηση και τη μετατροπή του χώρου σε πλατεία, όμως το συγκεκριμένο μνημείο διεσώθη χωρίς να γνωρίζουμε τους λόγους που διέφυγε της κατεδάφισης. Από τη δεκαετία του 1950 μέχρι και το 1970, όλη η δυτική και τμήμα της νοτιοδυτικής πλευράς του οικοδομικού τετραγώνου, που κάποτε καταλάμβανε το ανάκτορο, ανοικοδομήθηκε, με συνέπεια το 1/3 περίπου του συνόλου του να έχει πλήρως αλλοιωθεί. Η εικόνα που ο χώρος σήμερα παρουσιάζει χαρακτηρίζεται από μια άναρχη παράθεση τουριστικών εγκαταστάσεων (εστιατορίων-μπαρ, αναψυκτηρίων, γραφείων ταξιδίου, μικρών παντοπωλείων), σε ότι αφορά στη νότια όψη του συγκροτήματος, που αναπτύσσεται αντίκρου της κρήνης, ενώ η όψη που «βλέπει» προς το Πάρκο Θεοτοκόπουλου διαθέτει μία λιγότερο τουριστική ανάπτυξη δραστηριοτήτων.

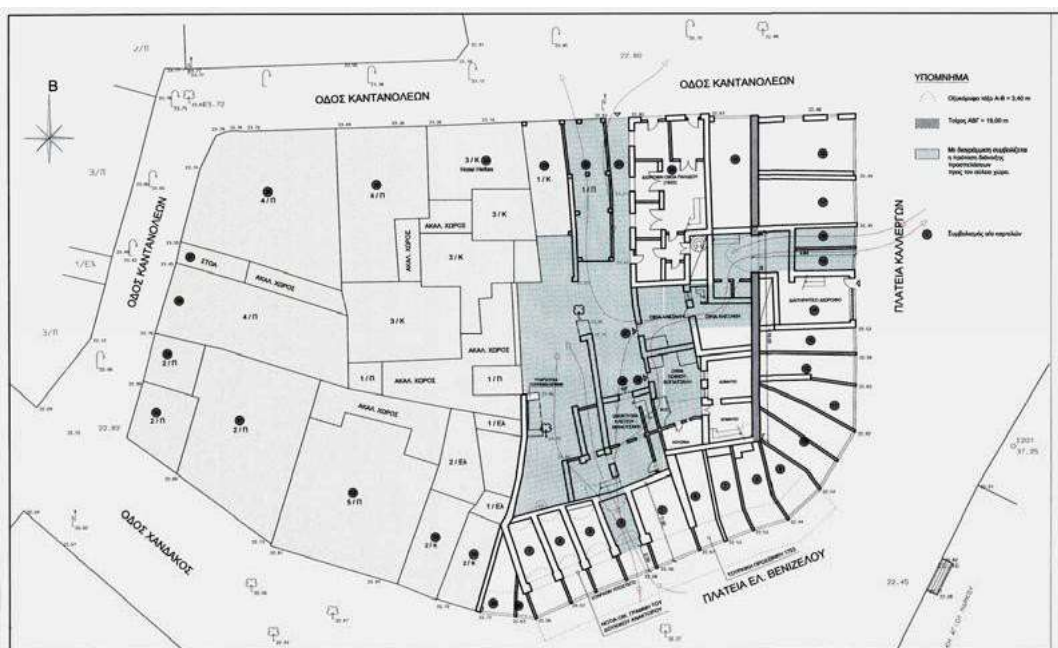
3. Η ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΤΕΤΡ. 33 ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Το Δουκικό Ανάκτορο (Palazzo Ducale) καταλάμβανε το χώρο που βρίσκεται σήμερα το οικοδομικό τετράγωνο 33. Βρίσκεται βορειοδυτικά της Κρήνης Morosini, περικλείεται από την πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου (Λιοντάρια), την πλατεία Καλλεργών, την οδό Αρκολέοντος, την οδό Καντανολέων και την οδό Τζουλάκη.

Το ρυμοτομικό σχέδιο που ισχύει από το 1936 και το οποίο τροποποιήθηκε το 1958 προβλέπει για το Ο.Τ. 33 την δημιουργία ενός μεγάλου κοινόχρηστου χώρου σε όλο το ανατολικό τμήμα της πραγματικά υφιστάμενης κατάστασης. Στο τμήμα δηλαδή του Ο.Τ. που επικρατούν τα χαμηλά κτίρια και όπου υπάρχουν τα γνωστά εναπομείναντα στοιχεία του Δούκικου Ανακτόρου (όπως οι τέσσερις καμάρες στο νότιο τμήμα) και τα πιθανολογούμενα μέσα στα κτίσματα της νότιας και ανατολικής πλευράς του.

Ένα από τα ειδικότερα αντικείμενα της μελέτης «Προστασίας και Ανάδειξης της Παλιάς Πόλης Ηρακλείου», είναι και η αναθεώρηση του εγκεκριμένου σχεδίου της Παλιάς Πόλης με κύριο στόχο και επιδίωξη την αποκατάσταση του ιστορικού πολεοδομικού ιστού της και την ανάδειξη των μνημείων και των διατηρητέων κτιρίων (η αναθεώρηση του λεγόμενου σχεδίου του '36 όπως αυτό τροποποιήθηκε το 1958).

Ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός που προκηρύχθηκε από το Δήμο Ηρακλείου στόχευε στην αισθητική και λειτουργική αναβάθμιση του ιστορικού αυτού πυρήνα, που περικλείεται από τις οδούς 25ης Αυγούστου και Καντανολέων, σε συνάρτηση με τις παρεμβάσεις στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο (πλατεία Ελ. Βενιζέλου (Λιοντάρια), πάρκο Θεοτοκόπουλου, άξονα 25ης Αυγούστου) (εικ. 7).

Εικ. 7: Σχέδιο αποτύπωσης της κάτοψης ισογείου χώρου στο οικ. τετρ. 33.

3.1. ΤΟ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΤΕΤΡ. 033.

Η υπάρχουσα κατάσταση των ιδιοκτησιών του υπό μελέτη Ο.Τ. χαρακτηρίζεται από τα παρακάτω γνωρίσματα:

- i) Το Ο.Τ. "μοιράζεται" σε πολλές μικρές ιδιοκτησίες, αρκετές από τις οποίες είναι κάτω των 50 μ². Είναι χαρακτηριστικό ότι η νοτιοανατολική πλευρά του Ο.Τ. (σ' αυτή που εκτιμάται ότι μπορεί να βρεθούν ευρήματα του Δουκικού Ανακτόρου) απαρτίζεται από 20 και πλέον μικρο-ιδιοκτησίες, οι περισσότερες εκ των οποίων δεν είναι μεγαλύτερες από 25-30 μ²!
- ii) Ενώ το ανατολικό τμήμα του Ο.Τ. (αυτό δηλαδή που χαρακτηρίζεται ως κοινόχρηστος / αρχαιολογικός χώρος από το σχέδιο του 1958) δομείται με παλιά διώροφα και ελάχιστα τριώροφα κτίσματα, το δυτικό τμήμα κυριαρχείται από πολυώροφες πολυκατοικίες (μια

5ώροφη, τρεις 4ώροφες, μια τριώροφη και μόνο τρεις δώροφες οικοδομές στο νοτιοδυτικό άκρο του Ο.Τ.). Είναι προφανές ότι τα οικοπέδα των πολυκατοικιών τουλάχιστον χαρακτηρίζονται ιδιοκτησιακά από οριζόντιες συνιδιοκτησίες.

- iii) Το μοναδικό οικόπεδο που αποτελεί δημοτική περιουσία είναι το υπ' αρ. 072 που καταλαμβάνει μέρος του κεντρικού αύλειου χώρου του Ο.Τ.
- iv) Ορισμένες από τις ιδιοκτησίες (περί τις τέσσερις) βρίσκονται στο εσωτερικό του Ο.Τ. και είναι "τυφλές", ενώ αρκετές από αυτές που "βλέπουν" προς την οδό 25ης Αυγούστου και την πλατεία Λιονταριών (κρήνη Morosini) έχουν μικρότερο πρόσωπο από το επιτρεπόμενο για οικοδόμηση.

3.2. Η ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ.

Τα αντικείμενα της μελέτης στόχευαν στην σύνταξη μιάς ενιαίας πρότασης ανάπλασης και ανάδειξης της περιοχής, προκειμένου ο σημαντικός αυτός ιστορικά αστικός δημόσιος χώρος να αναδειχθεί, διατηρώντας παράλληλα τον εμπορικό χαρακτήρα που είχε από τα Βυζαντινά χρόνια. Η βραβευμένη στην 1η θέση πρόταση περιελάμβανε τα ακόλουθα:

- Η προσπάθεια εξωραϊσμού του Ο.Τ., τόσο των εξωτερικών όψεων (των κατακορύφων επιφανειών) των κτιρίων που το απαρτίζουν, όσο και του εσωτερικού αύλειου χώρου, που εντοπίζεται στην «καρδιά» του. Στο πλαίσιο αυτό έγινε αρχιτεκτονική/τοπογραφική αποτύπωση και αναλυτική καταγραφή των χρήσεων (ισογείου και ορόφου) των κτιρίων που ανήκουν στην αστική αυτή ενότητα με σύνταξη «καρτέλλας κτιρίου» για κάθε κατασκευή (συντάχθηκαν **40** απογραφικά δελτία -«καρτέλλες»). Παρουσιάστηκαν σειρά προτάσεων, προκειμένου να αναβαθμιστεί αισθητικά το εξωτερικό κέλυφος και γενικότερα όλη η οικιστική ενότητα. Αναφέρονται ενδεικτικά οι προτάσεις καθαίρεσης των ακαλαίσθητων πρόσθετων στοιχείων (επιγραφών και διαφημιστικών πινακιδών, ποικίλων φωτιστικών ιστών και σωμάτων, ηλιακών θερμοσιφώνων, κλπ), η αλλαγή/αντικατάσταση των κουφωμάτων, καθώς και η βαφή των όψεων σε διαφορετικές χρωματικές τονικότητες, η εικαστική παρέμβαση σε μεσοτοιχίες, που μέχρι τότε εμφάνιζαν μια ακαλαίσθητη εικόνα, κ.α. Οι προτάσεις αυτές στόχευαν στη σταδιακή βελτίωση της εικόνας του κέντρου του Ηρακλείου (εικ. 8), και κατ' επέκταση την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής σε ένα λειτουργικό περιβάλλον. Η μελέτη συνοδευόταν από τα σχέδια αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης των όψεων, συνδυαζόμενα με την πρόταση εξωραϊσμού, με χρήση ανοιγμένων φωτομωσαϊκών.

Εικ. 8: Η νότια όψη απεικόνιση της υπάρχουσας κατάστασης και της προτεινόμενης λύσης.

- Η διατύπωση προτάσεων σχετικά με τη διάρθρωση του αύλειου χώρου-νέες δραστηριότητες-λειτουργίες, και την πρόσβαση σε αυτόν από τον ευρύτερο εξωτερικό αστικό χώρο. Προτάθηκε η διατήρηση του βασικού χαρακτήρα της “κλειστής” μορφής που είχε το Δουκικό Ανάκτορο, το οποίο κάλυπτε το χώρο του Ο.Τ. 33 και ως κύριο χαρακτηριστικό του είχε έναν εσωτερικό αύλειο χώρο με τον οποίο επικοινωνούσαν και οι πύλες του⁶. Η επέμβαση ωστόσο θα συνοδεύεται με παράλληλη καθαίρεση πρόχειρων ευτελών κατασκευών και ταυτόχρονη ανάδειξη-αποκατάσταση σημαντικών ευρημάτων, όπως τμημάτων τοιχοποιιών, της Οθωμανικής κρήνης, καμινάδας, κλπ., προκειμένου να δημιουργηθεί ένας ζωτικός αστικός χώρος.
- Η αποκατάσταση και ανάδειξη των ερειπίων του Βενετσιάνικου μεγάρου, με την παράλληλη διενέργεια ερευνητικών αρχαιολογικών ανασκαφών, όπως τα τέσσερα θολωτά δωμάτια-σημερινά καταστήματα που αντικρίζουν την κρήνη Morosini, καθώς και των ελάχιστων αρχιτεκτονικών μελών που διασώζονται από διαφορετικές χρονικές περιόδους, ίχνη που μαρτυρούν την ιστορικότητα του τόπου. Στο πλαίσιο της έρευνας που διενεργήθηκε⁷, προκειμένου να συνταχθεί η ιστορική τεκμηρίωση της πρότασης και να αναδειχθούν τυχόν οικοδομικά μέλη από το Δουκικό Ανάκτορο, εντοπίστηκε λίθινο οξυκόρυφο τόξο-άνοιγμα, ενσωματωμένο σε ιδιόκτητο χώρο, που εικάζεται πως ανήκει στην αρχική βενετσιάνικη κατασκευή.
- Η θέσπιση πολεοδομικών διατάξεων/κανονισμών, που θα συνέβαλλαν στην αναβάθμιση του Ο.Τ. π.χ. με τον καθορισμό των επιτρεπόμενων χρήσεων, τον περιορισμό των τουριστικών δραστηριοτήτων, προς όφελος της αισθητικής του αστικού περιβάλλοντος. Προτάθηκε η μείωση του αριθμού των τραπεζοκαθισμάτων και της άναρχης ανάπτυξης αυτών στην ευρύτερη περιοχή, η υιοθέτηση ομοιόμορφης σήμανσης των καταστημάτων με χρήση επιγραφών ίδιου τύπου και μεγέθους, όπως και η αντικατάσταση των ποικιλόμορφων φωτιστικών που χρησιμοποιούνται στις προσόψεις των καταστημάτων.
- Η «ενοποίηση» των ελεύθερων χώρων του κέντρου του Ηρακλείου (ενιαίο δίκτυο δημόσιου χώρου μαζί με τις πλατείες Ελ. Βενιζέλου, Καλλιέργων και το Πάρκο Θεοτοκοπούλου), η διατήρηση των βασικών αρχών που διέπουν το υφιστάμενο περίγραμμα των κτιρίων και το οποίο παραμένει σχεδόν αναλλοίωτο κατά τα τελευταία εκατό χρόνια (αρχή που επιβάλλεται και από τον αρχαιολογικό Νόμο Ν. 3028, άρθρο 14), η εφαρμοσιμότητα και κοινωνικά αποδεκτή εφαρμογή των προτεινόμενων λύσεων και η εύκολη, οικονομική και κατά το δυνατόν σύντομη σε χρόνους υλοποίησης εφαρμογή των προτεινόμενων λύσεων.

4.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έπειτα από την ολοκλήρωση του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, η μελετητική σύμπραξη στην οποία ανατέθηκε το Α' βραβείο προχώρησε στη σύνταξη της πρώτης φάσης της μελέτης (2007-2008). Όπως ήδη σημειώθηκε, η υλοποίηση του έργου απαιτούσε τη διενέργεια ανασκαφικής έρευνας, προκειμένου να αποκαλυφθούν τυχόν σωζόμενα δομικά μέλη του Ανακτόρου, ενσωματωμένα στις πρόσθετες κατασκευές του 19^{ου} και 20^{ου} αι., όπως αποδείχθηκε στην περίπτωση του τοξωτού οξυκόρυφου θυρώματος, που αποκαλύφθηκε στην αρχική φάση του διαγωνισμού. Καίρια επομένως θα ήταν η ακόλουθη απόφαση εκ μέρους του Υπουργείου Πολιτισμού, και παράλληλα οι σχετικές ενέργειες από την αρμόδια 13η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.

Εκτός από τη συμμετοχή της τοπικής αρχαιολογικής υπηρεσίας, το μελετητικό σχήμα πρότεινε στη Δημοτική Αρχή Ηρακλείου σειρά νομοθετικών μέτρων/διατάξεων (και αλλαγές στους όρους δόμησης), με στόχο την ευρύτερη πολεοδομική διευθέτηση της περιοχής στην οποία βρίσκεται το Δουκικό Ανάκτορο, αλλά και την αισθητική αναβάθμιση του Ιστορικού Κέντρου, από τις οποίες επρόκειτο να εξαρτηθεί η πορεία της δεύτερης φάσης της μελέτης.

⁶ Κανετάκη, 2014, 150.

⁷ Κανετάκης, 2007.

Ωστόσο παρά την ιστορική και πολιτιστική σημασία που διατηρεί ο χώρος στο οποίο εντοπίζονται ακόμα και σήμερα τα ίχνη του βενετσιάνικου μεγάρου, και παρά το γεγονός, πως πρόκειται για την «καρδιά» του ιστορικού κέντρου του Ηρακλείου, οι αρμόδιες αρχές δεν έδειξαν την ανάλογη ευαισθητοποίηση στις επισημάνσεις της μελετητικής ομάδας. Οι προτάσεις που ενεκρίθησαν αρχικά για την προστασία και ανάδειξη των εναπομειναντων βενετσιάνικων ιχνών, της αποκατάστασης των σημειακά διασωζόμενων αρχιτεκτονικών μελών άλλων εποχών, όπως είναι οι τοιχοποιίες και η κρήνη Οθωμανικής περιόδου στον εσωτερικό αύλειο χώρο, υποδήλωναν την άμεση ανάγκη μιας «γενναίας» και ριζικής επέμβασης στο νευραλγικό αυτό σημείο της πόλης, που προϋπέθετε όμως σαφή πολιτική βούληση και όραμα, ενάντια στα τοπικά συμφέροντα. Οι σύνθετες πολλαπλές ιδιοκτησίες που ανήκουν σε παλιές οικογένειες του Ηρακλείου, συνδυαζόμενες με τις υψηλές αντικειμενικές αξίες στην περιοχή, καθιστούσαν ιδιαίτερα δύσκολη την πρόταση των μελετητών προς το Δήμο Ηρακλείου απαλλοτρίωσης τμηματικών κτισμάτων, με στόχο τη δημιουργία ενός εσωτερικού χώρου πολιτισμού στο Ο.Τ. Επιπρόσθετα, η συγκέντρωση της εμπορευματικής δραστηριότητας στην περιοχή και κυρίως η έντονη τουριστική ανάπτυξη στο Ο.Τ., που λόγω της ύπαρξης της κρήνης Morosini, της βενετσιάνικης Loggia, του Αγ. Μάρκου αλλά και η πρόσφατη πεζοδρόμηση της 25^{ης} Αυγούστου, συνδέοντας το λιμάνι με το ιστορικό κέντρο δημιουργώντας μια εκτεταμένη ζώνη αναψυχής, συνέβαλαν στην δημιουργία ενός πυρήνα με τουριστικό χαρακτήρα. Οποιαδήποτε ουσιαστική επέμβαση στον αστικό αυτό χώρο θα προϋπέθετε τον περιορισμό της άναρχης τουριστικής ανάπτυξης (παρατηρείται υπέρμετρος αριθμός τραπεζοκαθισμάτων, που καταλαμβάνουν τον κοινόχρηστο χώρο προς όφελος των τοπικών οικονομικών συμφερόντων, καθώς και πλήθος ακαλαίσθητων μικρών καταστημάτων), συνδυάζοντας κυκλοφοριακές λύσεις π.χ. μέσω πεζοδρομήσεων, με την ανάδειξη στοιχείων πολιτισμού, «λογικά» αναμενόμενο για ένα ιστορικό κέντρο όπως το Ηράκλειο. Η μελέτη ανάπτυξης του Ο.Τ., στο οποίο εντοπίζονται τα αρχιτεκτονικά ίχνη του βενετσιάνικου Δουκικού Ανακτόρου, βρίσκεται τυπικά σε εξέλιξη από το 2007(!), καθώς παρά την αρχική παράδοση της προμελέτης, η τοπική Αρχή δεν έχει προχωρήσει στα επόμενα στάδια, ούτε διατυπώσει τις «προθέσεις» της για την ανάδειξη του μνημείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίου, Στ. (1960). Το Δουκικόν Ανάκτορον του Χάνδακος. *Κρητικά Χρονικά*, ΙΔ, Ηράκλειο, 102-108.
- Δουλγεράκης, Μ. (1998). *Επιστροφή στο Μεγάλο Κάστρο*, Ηράκλειο.
- Gerola, G. (1905-40). *Monumenti Veneti nell'isola di Creta*, Venezia, v. I (1905), II (1908), III (1917), IV (1932-1940).
- Κανετάκη, Ε. (2014). *Κρήτη 1913-2013: Αρχιτεκτονική και πολεοδομία μετά την Ένωση*, κατάλογος έκθεσης (Χανιά 11.11.2013-15.02.2014), Χανιά, 150.
- Kanetaki, E. (2014). The historic centre of Herakleion, Crete and its rehabilitation project. Πρακτικά 9th *International Symposium on the Conservation of Monuments in the Mediterranean Basin (Monubasin9)*, (3-5.6.2014), 2014, Ankara, (υπό έκδοση).
- Κανετάκης, Ι. (2007). Το Δουκικό Ανάκτορο του Χάνδακος, εφημ. "ΝΕΑ ΚΡΗΤΗ", Ηράκλειο, 22-10-2007.
- Κανετάκη, Ε., Κανετάκης, Ι., Κανετάκη, Ζ. (2016). «Αστικές Αναπλάσεις σε σύγχρονα κέντρα πόλεων του ελλαδικού χώρου», Τεύχος περιλήψεων 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Αναστηλώσεων (26-28.11.2015, Θεσσαλονίκη), οργ. Εταιρεία Έρευνας και Προώθησης της Επιστημονικής Αναστήλωσης Μνημείων, 43-45, ψηφιακή έκδοση Πρακτικών 2016 χωρίς αριθμηση σελίδων.
- Ξανθουδίδης, Στ. (1964). *Χάνδαξ-Ηράκλειον -ιστορικά σημειώματα, και συμπληρωματικά σημειώσεις Στ. Αλεξίου*, Ηράκλειο.
- Πρακτικίδης, Ζ. (1818). *Χωρογραφία της Κρήτης συνταχθείσα τω 1818*, εκδ. ΤΕΕ/Τμήμα Ανατολ. Κρήτης, Ηράκλειο 1983, 46, 31.
- Σπανάκης, Στ. (1990). *Το Ηράκλειο στο πέρασμα των αιώνων*, Ηράκλειο.
- Σταρίδα, Λ. (2008). *Η λέσχη των ευγενών του Χάνδακα*, εκδ. Δοκιμάκης, Ηράκλειο.
- Σταρίδα, Λ. (2012). *Υπήρχε μια πόλη... το Μεγάλο Κάστρο*, εκδ. Ιτανος, Ηράκλειο.
- Σταρίδα, Λ. (2013). *Υπήρχε μια πόλη...Συνοικίες-Δρόμοι-Πλατείες του Μεγάλου Κάστρου*, εκδ. Ιτανος, Ηράκλειο.
- Σταυρινίδης, Ν. (1984). *Μεταφράσεις τουρκικών ιστορικών εγγράφων*, τ. Δ', Ηράκλειο.
- Στεριώτου, Ι. Θ. (1996). *Θησαυρίσματα*, 26, Ο Χάνδακας πριν από τη μεγάλη πολιορκία σε σχέδιο του Μανέα Κλόντζα, 225-240.
- Στεριώτου, Ι. (1998). *Τα βενετικά τείχη του Χάνδακα*, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο.
- Στεριώτου, Ι. (2012). *Η εξέλιξη του «Προμαχωνικού συστήματος» στις οχυρώσεις της Ελλάδας*, στο <http://>

grafidaskapani.wordpress.com/page/2/, ηλεκτρονικό περιοδικό Γραφίδα & Σκαπάνη, επιστημονικό περιοδικό της Ένωσης Ιστορικών & Αρχαιολόγων Θεσσαλονίκης.
Τζομπανάκη, Χρ. (1996). *Χάνδακας, η πόλη και Τείχη*, Ε.Κ.Ι..Μ., Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο.
Τζομπανάκη, Χρ. (2000). *Το Ηράκλειο εντός των τειχών*, εκδ. ΤΕΕ/Τμήμα Ανατολ. Κρήτης, Ηράκλειο.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

http://84.205.229.30/culturePortal_1_9_src_man_incl/cultureportalweb/article.php?article_id=415&topic_id=9&level=2&belongs=0&area_id=69&lang=gr
<http://history.heraklion.gr/index.php?lang=441>, Δήμος Ηρακλείου, μία πόλη, μία ιστορία, διαδικτυακός τόπος Οκτώβριος, 2 2014.
<http://openarchives.gr/view/610912>, Klotzas (Klontzas) Georgios, Κλότζας (Κλόντζας) Γεώργιος.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ. 1, Χάρτης του ηρακλείου, από το διαδικτυακό τόπο http://history-pages.blogspot.gr/2012/10/blog-post_11.html.
Εικ. 2α, Το πρώτο γνωστό σχέδιο του Χάνδακα, Cristoforo Buondelmonti, Περιγραφή της νήσου Κρήτης, 1429, Biblioteca Laurenziana, Φλωρεντία, σε Τζομπανάκη Χρ., 2000, 21 και Εικ. 2β, το Δουκικό Ανάκτορο κατά τον Buondelmonti, σε Αλεξίου Στ., 1960, 102 Εικ. 3α, Το δυτικό τμήμα της πλατείας Αγίου Μάρκου, όπου απεικονίζεται το Δουκικό Ανάκτορο, Κώδικας Γεωργίου Κλόντζα, τέλη 16ου αι., Biblioteca Nazionale Marciana, Βενετία, σε Τζομπανάκη Χρ., 2000, 23,
Εικ. 3β, το Δουκικό Ανάκτορο σύμφωνα με τον Γ. Κλώντζα, σε Αλεξίου Στ., 1960, 103, εικ. 3γ, το Δουκικό Ανάκτορο σύμφωνα με τον Γ. Κλώντζα, σε Αλεξίου Στ., 1960, 104. Εικ. 4α, Η πόλη και το φρούριο του Χάνδακα, σχέδιο του Μανέα Κλόντζα, πρώτο μισό του 17ου, ιδιωτική συλλογή Burkhard Traeger, σε Στεριώτου, Ι.Θ. (1996). Θησαυρίσματα, 26, Ο Χάνδακας πριν από τη μεγάλη πολιορκία σε σχέδιο του Μανέα Κλόντζα, και 4β, Σταρίδα Λ., (2013), 140. Εικ. 5α, Χάρτης του στρατηγού Wermuller και εικ. 5β, λεπτομέρεια από τη μακέτα του Ηρακλείου, που βρίσκεται στο Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου, φωτο. Ε. Κανετάκη. Εικ. 6α, Ανάκτορο της Piacenza: <http://www.retepiacenza.it/default.asp?funz=categoria&sez=Sociale&subsez=Societa&notizia=1618>,
Εικ. 6β, Ανάκτορο της Perugia, <http://lifeinperugia.files.wordpress.com/2012/01/perugia-palazzo-dei-priori.jpg>,
Εικ. 6γ, Λεπτομέρεια από το Δουκικό Ανάκτορο Ηρακλείου, σε Gerola G., Monumenti Veneti nell'isola di Creta, III.
Εικ. 7, Κάτοψη αποτύπωσης του ισόγειου χώρου στο Ο.Τ. 33, από τη μελέτη ανάπλασης, γραφείο Αρχιτεκτονικών μελετών δρ. Ι. Κανετάκη, συνεργάτες, Ε. Κανετάκη, δρ αρχιτέκτων μηχανικός ΕΜΠ, Ζ. Κανετάκη, αρχιτέκτων μηχανικός D'ESA.
Εικ. 8, Η νότια όψη του Ο.Τ. επί της πλατείας Λιονταριών, απεικόνιση της υπάρχουσας κατάστασης και της προτεινόμενης λύσης, γραφείο Αρχιτεκτονικών μελετών δρ. Ι. Κανετάκη, συνεργάτες Ε. Κανετάκη, δρ αρχιτέκτων μηχανικός ΕΜΠ, Ζ. Κανετάκη, αρχιτέκτων μηχανικός D'ESA.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ελένη Ι. Κανετάκη.

Αρχιτέκτων Μηχανικός Τμήματος Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π. (1994).

Ειδίκευση στην Αποκατάσταση Μνημείων, Università degli Studi di Roma "La Sapienza" (υπότροφος ΙΚΥ και Ιταλικού κράτους) (1997).

Διδάκτωρ Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π. (υπότροφος ΙΚΥ και ΕΛΕ ΕΜΠ) (2003).

Βιβλία: «Οθωμανικά λουτρά στο Ελλαδικό χώρο», Τ.Ε.Ε., Αθήνα 2004.

Ελεύθερος επαγγελματίας με αντικείμενο μελέτες αποτυπώσεων, αποκαταστάσεων και επανάχρησης ιστορικών κτιρίων.

Διακτική εμπειρία: Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πανεπιστημίου Πάτρας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, και στο Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Τμήμα Εσωτερικής Αρχιτεκτονικής, Διακόσμησης & Σχεδιασμού Αντικειμένων Τ.Ε.Ι. Αθήνας.

Συμετοχή σε διεθνή σεμινάρια ως διδάσκουσα: San Gemini Preservation Studies - International Institute for Restoration and Preservation Studies N.Y., IRCICA Islamic Urban Heritage Summer Courses, Istanbul.

Μέλος διδακτικού προσωπικού Εθνικού Κέντρου Δημοσίας Διοίκησης Ε.Κ.Δ.Δ.Α.: θεματικό πεδίο «Πολιτιστική Κληρονομιά και Πολιτιστική Διαχείριση».

Μέλος Ελληνικού Τμήματος ICOMOS από το 1999 και Επιτροπής Παραδοσιακής Αρχιτεκτονικής ICOMOS.

Μέλος Επιτροπής Εργασίας Πολιτισμού & Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΤΕΕ (2009- σήμερα).

Εργασίες σε ελληνικά και διεθνή Συνέδρια και σχετικές δημοσιεύσεις άρθρων.

Δημοχάρους 67, Αθήνα 11521, email: eleni.kanetaki@gmail.com.